

—Steaua galbenă? Și ce-i cu asta? N-o să murim...

(Bietul meu tată! Din ce cauză ai murit oare?) Însă deja se dădeau noi decrete. Nu mai aveam dreptul să intrăm în restaurante, în cafenele, să călătorim cu trenul, să ne ducem la sinagogă, să ieșim pe stradă după ora șase seara.

Apoi a fost ghetoul.

La Sighet au fost înființate două ghetouri. Unul mare, în mijlocul orașului, care ocupa patru străzi, și unul mai mic, care se întindea pe mai multe străduțe, la periferie. Strada pe care locuiam noi, Strada Șerpilor, se găsea în incinta primului. Dar, cum făcea un cot, ferestrele care dădeau spre strada exterioară au fost bătute în cuie. Am cedat câteva camere unor rude alungate din apartamentele lor.

Încet, încet, viața a redevenit „normală“. Gardul de sârmă ghimpată care ne încercuia ca un zid nu ne speria prea tare. Ne simțeam chiar destul de bine: eram între noi. O micuță republică evreiască... Autoritățile au stabilit un consiliu evreiesc, o poliție evreiască, un birou de ajutor social, un comitet de muncă,

Noaptea

un departament de igienă – un adevărat aparat guvernamental.

Eram uimiți. Nu vom mai avea înaintea ochilor acele fețe ostile, privirile acelea pline de ură. Gata cu teama și neliniștea. Trăiam între evrei, între frați...

Desigur, erau și momente neplăcute. În fiecare zi, germanii veneau să ia oameni pentru încărcarea trenurilor militare cu cărbune. Nu erau prea mulți voluntari pentru acest gen de muncă. Însă, în afară de asta, atmosfera era calmă. Nu avea de ce să ne fie teamă.

Toată lumea credea că vom rămâne în ghetou până la sfârșitul războiului, până la sosirea Armatei Roșii. Apoi, totul va fi ca înainte. În ghetou nu domnea nici germanul, nici evreul: domnea iluzia.

Cu două săptămâni înainte de Rusalii, oamenii se plimbau fără griji pe străzile pline de lume, mângâiați de razele primăvăratice ale soarelui. Discutau veseli. Copiii se jucau pe trotuare. Eu studiam Talmudul în compania câtorva colegi, în grădina lui Ezra Malik.

La lăsarea serii, în curtea casei noastre s-au adunat vreo douăzeci de persoane. Tata

le spunea anecdote și își expunea părerea despre situație. Era un bun povestitor.

Deodată, poarta s-a întredeschis și a intrat Stern, un fost negustor devenit polițist, care l-a luat deoparte pe tata. În pofida întunerii care începea să ne învăluie, l-am văzut cum pălește.

— Ce s-a întâmplat? l-au întrebat ceilalți.

— Nu știu. Sunt convocat la o ședință extraordinară a consiliului. Probabil că s-a întâmplat ceva.

Nu a mai terminat istorioara amuzantă pe care tocmai ne-o povestea.

— Mă duc chiar acum, a spus tata. Mă întorc cât pot de repede. Am să vă povestesc. Așteptați-mă.

Eram gata să-l așteptăm mai multe ore. Curtea s-a transformat într-un fel de anticameră a unei săli de operație. Așteptam să se deschidă poarta, să vedem cum se deschide cerul. Au venit și alți vecini, alarmați de zvonul care se răspândise deja. Toată lumea se uita la ceas. Timpul trecea foarte încet. Ce putea să însemne o ședință așa de lungă?

— Presimt că s-a întâmplat ceva rău, a spus mama. În după-amiaza asta, am zărit fețe noi

Noaptea

în ghetou. Doi ofițeri germani, de la Gestapo, cred. De când suntem închiși aici, nu s-a arătat niciun ofițer...

Era aproape miezul nopții. Nimeni nu avea chef să se ducă la culcare. Unii s-au repezit până acasă să vadă dacă totul era în ordine. Alții s-au întors la casele lor, dar ne-au rugat să-i anunțăm imediat ce se întorcea tata.

Într-un târziu, poarta s-a deschis și acesta a apărut, palid la față. Toți s-au strâns în jurul lui:

—Povestiți-ne! Spuneți-ne ce s-a întâmplat...

Aveau atâta nevoie de un cuvânt de îmbărbătare, de o frază care să-i asigure că nu aveau motiv să se teamă, că întâlnirea fusese una banală, obișnuită, că se discutase despre probleme sociale, sanitare... Dar era de ajuns să te uiți la fața descompusă a tatălui meu ca să-ți dai seama de adevăr:

—O veste îngrozitoare, a anunțat el în cele din urmă. Transporturi.

Ghetoul urma să fie lichidat. Plecarea avea să se facă în ordinea străzilor, începând de a doua zi.

Oamenii voiau să știe tot, să afle toate detaliile. Vestea ne năucise, dar voiam să bem cupa până la fund.

— Unde ne duc?

Era secret. Un secret pentru toți, cu excepția unuia singur: președintele consiliului evreiesc. Dar el nu voia să-l dezvăluie, nu *putea* să-l dezvăluie. Cei din Gestapo îl amenințaseră că-l împușcă dacă vorbește.

Tata a remarcat cu o voce spartă:

— Circulă anumite zvonuri după care vom fi deportați undeva în Ungaria ca să lucrăm în fabricile de cărămidă. Motivul: se pare că frontul este prea aproape...

Și, după o clipă de liniște, a adăugat:

— Avem dreptul să luăm doar lucrurile personale. Un rucsac, hrană, câteva haine. Nimic altceva.

Și, din nou, liniștea grea s-a lăsat peste noi.

— Duceți-vă să-i treziți pe vecini, a spus tata. Să se pregătească...

Umbrele din jurul meu s-au trezit parcă dintr-un somn lung. Și au plecat tăcute care-ncotro.

Am rămas singuri. Deodată, Batia Reich, o rudă care locuia la noi, a intrat în cameră.

— Bate cineva la fereastra ținută în cuie, cea care dă în exterior!

Noaptea

Numai după război am aflat cine bătuse. Era un inspector de la poliția maghiară, un prieten al tatălui meu. Acesta ne spusese înainte să intrăm în ghetou: „Fiți liniștiți. Dacă vă amenință un pericol, am să vă avertizez.“ Dacă ar fi putut, în seara aceea, să ne vorbească, poate că am fi reușit să fugim... Dar când am izbutit să deschidem fereastra, era prea târziu. Afară nu mai era nimeni.

Ghetoul s-a trezit. Una după alta, ferestrele s-au luminat.

Am intrat în casa unui prieten al tatălui meu. L-am trezit pe stăpânul casei, un bătrân cu barba albă, cu ochii visători, cu spatele încovoiat din cauza lungilor ceasuri de studiu.

— Treziți-vă, domnule. Treziți-vă! Pregătiți-vă de drum. Veți fi expulzat mâine, dumneavoastră și familia, dumneavoastră și toți evreii. Unde? Nu mă întrebați asta, domnule, nu îmi puneți întrebări. Numai Dumnezeu ar putea să vă răspundă. Pentru numele cerului, treziți-vă...

Nu înțelesese nimic din ce-i spusese. Se gândea, fără îndoială, că-mi pierdusem mințile.

—Ce tot spui acolo? Să mă pregătesc de plecare? Ce plecare? De ce? Ce se întâmplă? Ai înnebunit?

Pe jumătate adormit, m-a măsurat, cu privirea plină de teamă, ca și cum se aștepta să izbucnesc în râs și să-i mărturisesc:

— Urcați-vă din nou în pat; culcați-vă. Visați. Nu s-a întâmplat nimic. Nu a fost decât o farsă...

Gâtul mi se uscaser și cuvintele nu reușeau să iasă, căci buzele îmi erau parcă paralizate. Nu puteam să spun nimic.

Atunci a înțeles. A coborât din pat și, cu gesturi automate, a început să se îmbrace. Apoi s-a apropiat de patul în care dormea soția lui, i-a atins fruntea cu o infinită tandrețe; ea a deschis ochii și mi s-a părut că i-a surâs. Apoi s-a dus la paturile celor doi copii și i-a trezit brusc, smulgându-i din lumea viselor. Am fugit.

Timpul trecea foarte repede. Era deja ora patru. Tata alerga în dreapta și-n stânga, extenuat, consolându-și prietenii, dând fuga la consiliu pentru a vedea dacă nu cumva edictul fusese revocat; până în ultima clipă, a păstrat în suflet speranța.

Noaptea

Femeile fierbeau ouă, frigeau carne, pregăteau prăjituri, confecționau rucsacuri, copiii rătăceau peste tot, cu capul plecat, neștiind unde să se așeze, unde să găsească un loc fără să-i deranjeze pe oamenii mari. Curtea noastră se transformase într-un fel de iarmaroc. Obiecte de valoare, covoare de preț, candelabre de argint, cărți de rugăciune, biblii și alte obiecte de cult zăceau de-a valma pe jos, pline de praf, sub un cer minunat de albastru, biete lucruri care păreau că nu aparținuseră nicio dată cuiva.

La ora opt dimineața, oboseala, ca plumbul topit, se coagulase în vene, în membre, în creier. Mă rugam, când, deodată, am auzit strigăte pe stradă. Am aruncat cât colo filacterele și am alergat la fereastră. Jandarmii unguri pătrunseseră în ghetou și urlau pe strada vecină:

— Toți evreii afară! N-o mai lungiți!

Polițiștii evrei intrau în case și spuneau, cu voce joasă:

— A sosit clipa... Trebuie să lăsați aici toate astea...

Jandarmii unguri loveau cu patul puștii, cu bastonul, pe toată lumea, fără motiv, în

dreapta și-n stânga, bătrâni și femei, copii și infirmi.

Casele se goleau unele după altele și strada se umplea de oameni și pachete. La ora zece, toți condamnații erau afară. Jandarmii făceau apelul, o dată, de două ori, de douăzeci de ori. Era foarte cald. Sudoarea scălda fețele și trupurile oamenilor.

Copiii plâneau de sete.

Apă! Era aproape, în case, în curți, dar era interzis să rupi rândurile.

— Apă, mamă, apă!

Polițiștii evrei din ghetou au reușit, pe ascuns, să umple câteva sticle. Surorile mele și cu mine, care aveam încă dreptul să ne mișcăm, căci urma să plecăm cu ultimul convoi, i-am ajutat cum am putut.

La ora unu, în sfârșit, s-a dat semnalul de plecare.

Toată lumea s-a bucurat, da, s-a bucurat. Credeau, fără îndoială, că nu exista suferință mai mare în infernul lui Dumnezeu decât aceea de a sta acolo, pe pavaj, printre pachete, în mijlocul străzii, sub soarele arzător, că orice era mai bine decât asta. Au pornit, fără să se

uite la străzile părăsite, la casele goale, la grădini, la pietrele de mormânt... Fiecare purta în spate un rucsac. În ochii tuturor se citea, printre lacrimi, suferința. Încet, cu greu, convoiul înainta spre poarta ghetoului.

Iar eu stăteam pe trotuar, privindu-i cum trec, incapabil să fac vreo mișcare. Uite-l pe marele rabin, cu spatele încovoiat, cu fața rasă, cu boccea în spate. Simpla lui prezență în mijlocul celor expulzați era de ajuns să facă ireală acea scenă. Mi se părea că văd o pagină smulsă dintr-o carte de povești, dintr-un roman istoric despre captivitatea în Babilon sau despre Inchiziția spaniolă.

Treceau prin fața mea, unii după alții, profesorii, prietenii, ceilalți, toți cei de care îmi fusese teamă, toți cei de care râsesem poate într-o zi, toți cei alături de care trăisem vreme de mulți ani. Plecau dezamăgiți, ducându-și sacul, ducându-și viața, abandonându-și căminele și anii copilăriei, încovoiți ca niște câini bătuți.

Treceau fără să se uite la mine. Mă invidiau probabil.

Procesiunea a dispărut după colțul străzii. Câțiva pași și avea să treacă de gardul ghetoului.

Strada arăta ca o piață părăsită în grabă. Găseai acolo de toate: valize, serviete, sacoșe, cuțite, farfurii, bancnote, hârtii, portrete îngălbenite de vreme. Toate lucrurile pe care voiseră să le ia și pe care le lăsaseră până la urmă acolo. Își pierduseră orice valoare.

Peste tot, camere cu ușile vraște. Ușile și ferestrele, larg deschise spre vid. Erau ale tuturor, nu mai aparțineau nimănui. Nimeni nu mai avea nevoie de ele. Un mormânt deschis.

Un soare de vară.

Nu am mâncat nimic toată ziua. Dar nici nu ne era foame. Eram epuizați.

Tata îi însoțise pe deportați până la poarta ghetoului. Îi obligaseră să treacă prin fața mării sinagogi, unde fuseseră minuțios controlați, pentru a se vedea dacă aveau asupra lor aur, argint sau alte obiecte de valoare. Nu lipsiseră crizele de nervi și loviturile de baston.

— Nouă când ne vine rândul? l-am întrebat pe tata.

— Poimâine. Doar dacă... doar dacă lucrurile nu se schimbă. Un miracol, poate...

Unde erau duși oamenii? Nu se știa încă? Nu, secretul era bine păstrat.

Noaptea

Se înnoptase. Ne-am dus la culcare. Tata spusese:

— Dormiți liniștiți, copiii mei. Plecăm abia poimâine, marți.

Ziua de luni a trecut ca un mic nor de vară, ca un vis la primele ore ale dimineții.

Ocupați să ne pregătim rucsacurile, să coacem pâine, nu ne-am mai gândit la nimic. Verdictul fusese pronunțat.

Seara, mama ne-a trimis la culcare devreme, pentru a nu ne irosi forțele, spunea ea. Ultima noapte petrecută acasă.

M-am trezit devreme, în zori. Voiam să am timp să mă rog înainte să fim expulzați.

Tata se sculase înaintea noastră și plecase după vești. S-a întors pe la opt. Avea o veste bună: nu urma să plecăm azi din oraș. Trebuia să ne mutăm în ghetoul mic. Acolo vom aștepta ultimul transport. Vom pleca ultimii.

La ora nouă, s-au repetat scenele de duminică. Jandarmii cu bastoane urlau: „Toți evreii afară!”

Eram pregătiți. Eu am ieșit primul. Nu voiam să mă uit la fețele părinților mei. Nu voiam să izbucnesc în plâns. Am rămas așezați în mijlocul străzii, așa cum o făcuseră ceilalți

duminică. Același soare infernal. Aceeași sete. Dar nu mai era nimeni care să ne aducă apă.

Am contemplat casa în care petrecusem ani întregi căutându-l pe Dumnezeu, postind pentru a grăbi venirea lui Mesia, imaginându-mi cum va fi viața mea. Nu eram deloc trist. Nu mă gândeam la nimic.

— În picioare! Se face numărătoarea!

Ne ridicăm în picioare. Suntem numărați. Ne așezăm. Ne ridicăm din nou în picioare. Din nou pe jos. La nesfârșit. Așteptam cu nerăbdare să fim luați de acolo. Ce mai așteptau? În sfârșit, s-a dat ordinul: „Porniți!”

Tata plângea. Îl vedeam pentru prima oară plângând. Nu îmi imaginasem niciodată că poate să plângă. Mama mergea, cu fața lipsită de expresie, fără un cuvânt, gânditoare. Mă uitam la Tzipora, surioara mea, cu părul ei blond frumos pieptănat, cu un paltonaș roșu pe braț: o fetiță de șapte ani. Ducea în spate un rucsac prea greu pentru ea. Strângea din dinți: știa deja că nu avea rost să se plângă. Jandarmii distribuiau la întâmplare lovituri de baston: „Mai repede!” Nu mai aveam vlagă în mine. Drumul era abia la început și mă simțeam atât de slab...

— Mai repede! Mai repede! Mișcați-vă, leneșilor! urlau jandarmii unguri.

În clipa aceea am început să-i urăsc, iar ura mea este singurul lucru care ne leagă și azi. Erau primii noștri opresori. Erau prima față a infernului și a morții.

Ni s-a ordonat să alergăm. Am lungit pasul. Cine ar fi crezut că eram așa de puternici? Ascunși în spatele ferestrelor, în spatele obloanelor, compatrioții noștri ne priveau trecând.

Am ajuns, în sfârșit, la destinație. Ne-am aruncat rucsacurile pe jos și ne-am prăbușit și noi:

— Dumnezeuule atotputernic, fie-ți milă de noi!

Micul ghetou. În urmă cu trei zile, aici încă mai trăiau oameni. Oamenii cărora le aparținuseră obiectele de care ne serveam noi acum. Fuseseră expulzați. Îi uitasem deja.

Dezordinea era mai cumplită decât în marele ghetou. Locuitorii fuseseră probabil alungați pe nepusă masă. Am intrat în camerele în care stătuse familia unchiului meu. Pe masă, se afla o farfurie în care mai era încă supă – cineva nu reușise să termine de mâncat. O tavă cu

aluat aștepta să fie pusă în cuptor. Pe podea zăceau aruncate niște cărți. Poate că unchiul meu avusese de gând să le ia cu el?

Ne-am instalat. (Ce cuvânt!) M-am dus să caut lemne, surorile mele au aprins focul. În pofida oboselii, mama a început să pregătească masa.

— Trebuie să rezistăm, trebuie să rezistăm, repeta ea.

Moralul oamenilor nu era prea rău: începeau să se obișnuiască cu situația. Pe stradă, tonul conversațiilor era optimist. Nemții nu vor avea timp să ne expulzeze, se spunea... Din păcate, nu se mai putea face nimic pentru cei care fuseseră deja deportați. Dar pe noi ne vor lăsa probabil să trăim aici, o biată viață mizerabilă, până la sfârșitul războiului.

Ghetoul nu era păzit. Oricine putea să intre și să iasă nestingherit. Fosta noastră servitoare, Maria, a venit să ne vadă. Ne-a implorat, cu lacrimi în ochi, să ne ducem în satul ei, unde ne pregătise o ascunzătoare sigură. Tata nici nu a vrut să audă. Ne-a spus, mie și surorilor mai mari:

— Dacă vreți, duceți-vă. Eu am să rămân aici cu mama și cea mică...

Noaptea

Desigur, am refuzat să ne despărțim.

Noapte. Nimeni nu se ruga să treacă mai repede noaptea. Stelele nu erau decât scânteile marelui foc care ne devora. Dacă acel foc se va stinge într-o zi, pe cer nu va mai fi nimic, nu vor mai fi decât stele stinse, ochi morți.

Nu aveam altceva de făcut decât să ne culcăm în paturile celor plecați. Să ne odihnim, să ne cruțăm forțele.

În zori, melancolia dispăruse. Parcă eram în vacanță. Spuneam:

— Cine știe, poate că e bine că ne deportează. Frontul nu e departe, curând se vor auzi tunurile. Prin urmare, populația civilă este evacuată...

— Se tem, fără îndoială, că vom deveni partizani...

— După părerea mea, toată povestea asta cu deportarea nu este decât o mare farsă. Da, da, nu râdeți. Nemții vor pur și simplu să ne fure bijuteriile. Or, știu că am îngropat totul și că vor trebui să facă săpături: e mai ușor când proprietarii sunt în vacanță...

În vacanță!

Vorbele acestea optimiste în care nu credea nimeni făceau să treacă mai repede timpul. Cele câteva zile pe care le-am petrecut aici au trecut destul de agreabil, în liniște. Relațiile dintre oameni erau dintre cele mai amicale. Nu mai erau bogați, notabilități, „personalități“, numai condamnați la aceeași pedeapsă – încă necunoscută.

Sâmbătă, ziua de odihnă, a fost ziua aleasă pentru expulzarea noastră.

În ajun, am stat la masa tradițională de vineri seara. Am rostit binecuvântările obișnuite pentru pâine și vin și am mâncat fără un cuvânt. Simțeam că eram împreună pentru ultima oară în jurul mesei familiale. Mi-am petrecut noaptea amintindu-mi, gândindu-mă, fără să pot adormi.

În zori, eram în stradă, gata de plecare. De data aceasta, jandarmii unguri nu au mai apărut. Se încheiase o înțelegere cu consiliul evreiesc, care urma să organizeze totul.

Convoiul s-a îndreptat spre marea sinagogă. Orașul părea pustiu. Dar, în spatele obloanelor, prietenii noștri de ieri așteptau, fără îndoială, momentul în care puteau să jefuiască tot ce aveau în case.

Noaptea

Sinagoga semăna cu o gară imensă, cu bagaje și lacrimi. Altarul era distrus, tapiseriile smulse, zidurile goale. Eram atât de mulți, că abia puteam să respirăm. Am petrecut acolo douăzeci și patru de ore îngrozitoare. Bărbații erau jos. Femeile la primul etaj. Era sâmbătă: s-ar fi putut spune că venisem să asistăm la slujbă. Fiindcă nu aveau voie să iasă, oamenii își făceau nevoile într-un colț.

A doua zi dimineață, am pornit spre gară, unde ne aștepta un tren cu vagoane pentru animale. Jandarmii unguri ne-au urcat în tren, câte optzeci de persoane într-un vagon. Ni s-au dat câteva pâini și câteva găleți cu apă. Au controlat gratiile de la ferestre, ca să se asigure. Vagoanele au fost sigilate. Pentru fiecare vagon fusese desemnat un responsabil: dacă fugea cumva cineva, responsabilul avea să fie împușcat.

Pe peron se plimbau doi ofițeri din Gestapo, zâmbitori; una peste alta, totul se petrecuse bine.

Un șuierat prelung a străpuns aerul. Roțile au prins să scrâșnească. Am pornit la drum.